

21515

А. Богданів.

МЕЖИ ЛЮДИНОЮ ТА МАШИНОЮ

(ПРО СИСТЕМУ ТЕЙЛОРА)

ЦІНА 5 ЦЕНТІВ.

Накладом
"УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТЕЙ"
Вінніпег, Ман., Канада.

1921.

КОЖДИЙ

робітник і фермер повинен читати передовсім
робітничі часописі!

Чому?

Бо робітничі часописі обговорює кожду подію в краю і в світі лише зі становища інтересів робочого люду.

Одинокою робітничою часописею в Канаді є

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ"

що виходить в Вінніпегу два рази на тиждень
і коштує лише \$4.00 на рік.

Хто читає "Українські Робітничі Вісти", виробляє собі суцільний світогляд і може осудити кожду подію в суспільнім житю.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" виступають проти кожного лайдацтва поповнюваного на робочім народі.

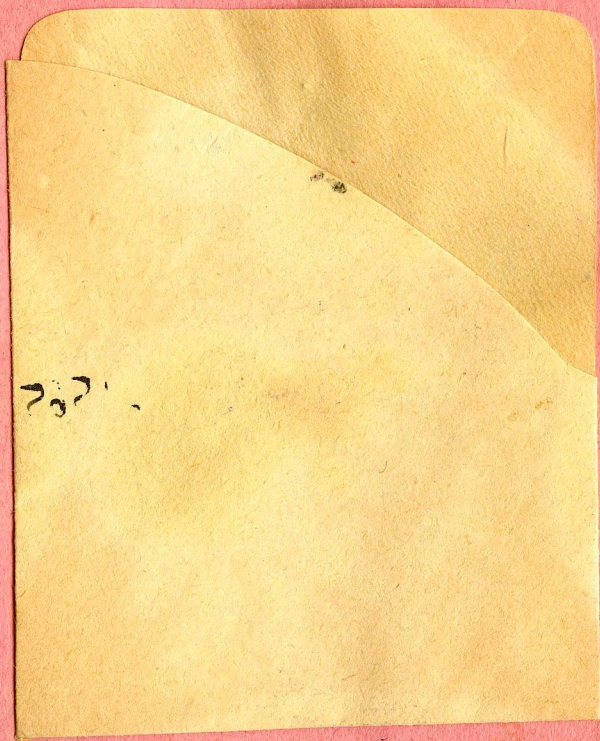
"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" доносять про робітничий рух на цілім світі, про боротьбу робітничої кляси.

Хто хоче знати, як свідомі робітники дують про суспільні події, хто хоче навчити ся діялїстичної думки, нехай читає передові "УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ".

Адреса:

"UKRAINIAN LABOR NEWS"
Cor. Pritchard & McGregor Sts.,
Winnipeg, Man.

Харківський Інститут Народного

95

А. Богданів.

5-73.

СЛУДНИЧОВА

МЕЖИ ЛЮДИНОЮ ТА МАШИНОЮ

(ПРО СИСТЕМУ ТЕЙЛОРА)

(Друге харківське видане)

1921
ЦІНА

Ціна 5 центів

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БІБЛІОТЕКАРНИЙ УМОВНИЙ
№ 21565

Накладом
"УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ВІСТЕЙ"

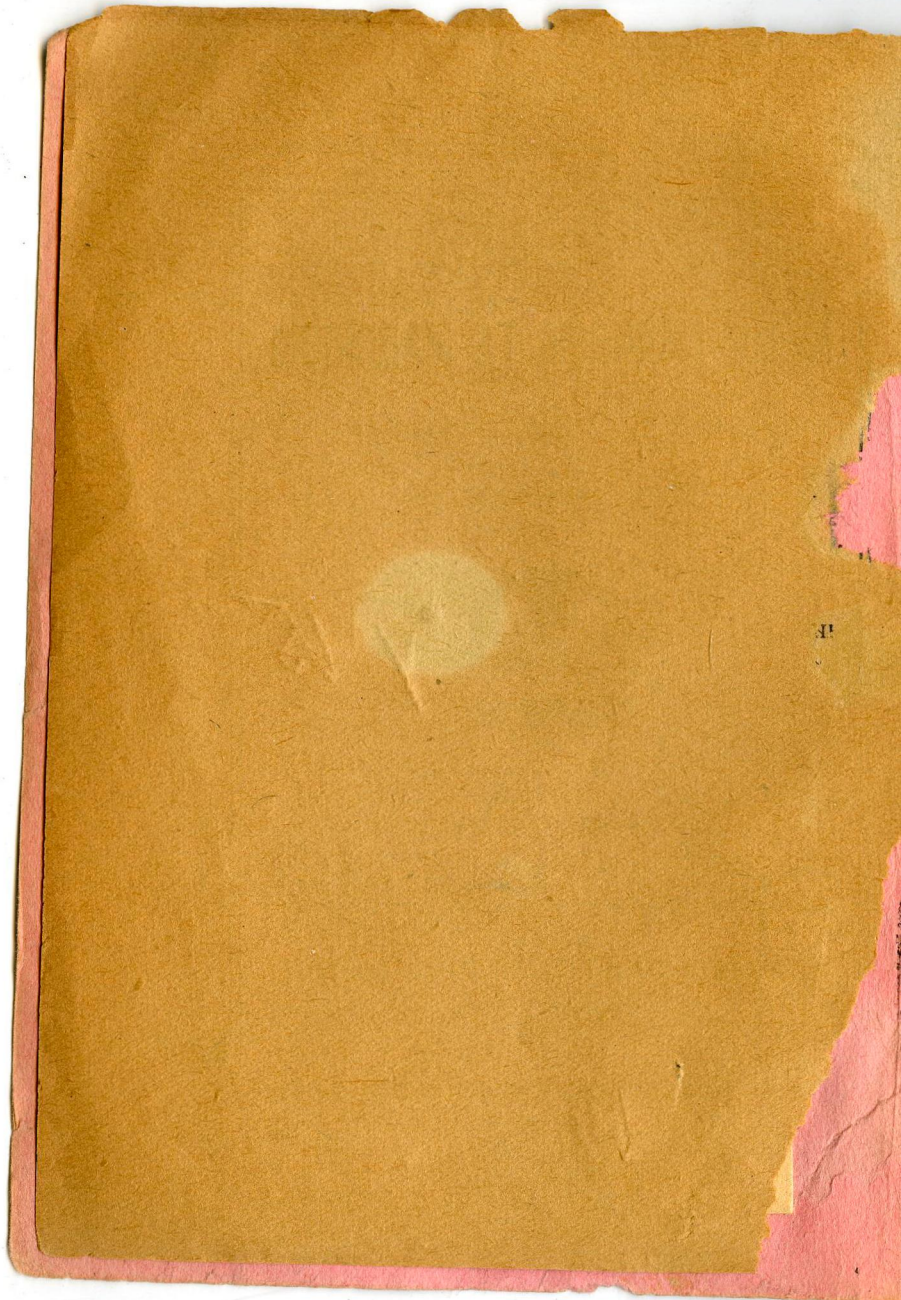
Вінніпег, Ман.

1921.

№ 21565
1922 34p.
111

64
Висверено
1921

578
1921
1922
4909

МЕЖИ ЛЮДИНОЮ ТА МАШИНОЮ.

I. Звідкіля взяло ся виробництво машиною.

Виробництво машиною, поставлене на на-
кових підвалинах, дає велику силу, гордоці
надію нашого часу. Зате воно недешево й
дісталось людям. В тяжкій праці змінили ся ти-
сячі поколінь, доки було пройдено величез-
ний шлях від первісно-грубих, дитячо-незграб-
них і слабих камяних знарядів до могутних,
складних та делікатних машин. Коже поко-
ліне спирало ся на всю працю попередних і без
сього не змогло би зробити ступня наперед.
На кістках мільярдів невідомих робітників, за
ціну їхньої крові та поту, їхніх зусиль та стра-
ждань, поставлено величний будинок сучасно-
го виробництва та й всеї сучасної культури.

Виробництво машиною навіть в Англії, яка
викохала його, існує менше ніж півтора сотні
літ. Декілька попередних століть тяглась йо-
його підготовка. У ній найтяжша, але і найваж-
нійша роля припала на долю робітничої кля-
си. Звичайно думають, що виробництво ма-
шиною вигадали вчені люди—інженери, вина-

5711
СІМЕОНОВИЧ
1898

№

хідники: розмірковуючи, вони винайшли машини, а капіталісти їх приклали до діла; так і повстала вся справа. Се зовсім помилковий погляд. Такі великі, світові перевороти, як виробництво машиною, не вигадують ся навіть найрозумнійшими людьми: вони родять ся з економічного життя народних мас. В дійсності було ось як.

Років п'ятьсот тому по містах Європи процвітало ремесло по селах, — хатне виробництво; великих промислових підприємств не було. Торговля хутко росла та поширювалась; торгові капіталісти займались скупкою ремеслових та селянських виробів та постачанем їх на ринки. Та чим більше розвивались ринки, чим більше торгівля звязувала ріжні краї й цілі країни, тим дужче відчувалась потреба масового виробництва. Згодом найбільш передові капіталісти, замість того, щоб розїзджати та скуповувати дрібницями величезну масу потрібного їм краму, потрохи стали закладати великі гуртові майстерні—мануфактури (ручне виробництво; по латинському *modus*—рука, *factum*—діло) і набирати туди по найму робітників із понижених селян—кустарів та ремісників. Праця була, розумієть ся, ручна; але в її способах скоро відбулись важні зміни.

В дрібному виробництві кожний ремісник або кустар звичайно виготовляв увесь виріб, з початку до кінця, виповнюючи, значить, цілий ряд різних робіт за допомогою різного струменту. Але там, де багато народу працювало разом, як в мануфактурі, не можна було не примітити по — 1) того, що один робітник швидше й краще виконує одну частину праці, другий — другу, і, по — 2) того, що значна доля часу марнується у кожного на перехід від одної операції праці до другої, від одного струменту до другого. Відсіля само собою почався новий поділ праці поміж робітниками: праця дробилась так, що кожний з них виконував уже не всю вирібку краму, а лише небогато певних операцій з тими самими струментами. Зі збільшенем кількості робітників сей поділ побільшувався. Дійшло до того, що, наприклад, вироблене простого ножа або навіть голки розкладалось на декілька десятків окремих операцій, поділених між спеціальними робітниками.

Що з цього вийшло? Поперед усього величезне підвищене успішности праці, або як кажуть економісти її “продукційности”. При строгім поділі праці декілька десятків чоловік в мануфактурі виробляли стільки-ж, скільки раніше декілька сотень, або навіть тисяч ремі-

сників. Та були ще і другі, не менше важні наслідки.

Праця кожного окремого робітника до крайньої міри спрощувала ся, і в той-же час робила ся страшенно одноманітною. От, наприклад, дрібна мануфактура — майстерня шпильок, яку описав один з старих економістів, Адам Сміт. У сій майстерні було тільки 10 робітників, які виробляли 48 тисяч шпильок що-дня. Один витягав дріт, другий відрізував шматочки належної довжини, третій заострював їх з одного краю і т. д. Уявіть собі людину, яка день крізь день робить по 48.000 однакових, простих рухів. Хіба се чоловік? Се машина! А коли так, то його не так вже й важко **замінити машиною**.

Так було підготовлено виробництво машиною. Поділ праці в мануфактурі привів роботу до “механічних” себ-то найпростіших та одноманітних рухів. Перехід до вищого способу виробництва був куплений коштом перетворення робітника на механізм.

І справді, то була не дешева ціна! До якої міри затуплює людину така праця, до якої міри вона й калічила!

Тогочасні робітники не були, очевидно, здатні до якої не будь організації тоді як ще ремісничі підмайстри мали свої брацтва.

Але жите посунулось ще на ступінь, і все стало зміняти ся. Безглузду механічну працю було передано справжнім машинам, і робітник міг вже стати людиною. Правити машиною не те, що самому бути нею.

Тепер винахідники, справді “вигадують” іноді нові машини до виробництва. Та се можливо через те, що саме жите дало їм практичні засоби до того: навчило розкладати найскладніші людські рухи на найпростіші, які легко витворити й механічно. Те що раніше робило ся помацки, несвідомо, тепер виконується свідомо, “методично”, т. е. строго виробленими, точними способами.

II. “Наукова організація праці” Тейлора.

Американський інженер Тейлор, учений і талановитий винахідник, теж вигадав нову машину, хоча і в старий спосіб, але своерідну. Ся машина — робітник, перетворений за допомогою Тейлорової “наукової системи”.

Енергичний інженер, вволіваючи серцем, постерігав, як багато часу марнують робітники протягом робочого дня. Він гадав, що коли хазяїн платить за робочий час, то йому й належить кожда секунда, кожда чверть секунди з

сього часу. Розумієть ся, робітник не може працюючи рухатись без перерви, як маховик. Та в усякім разі треба, щоб він зупиняв ся і відпочивав тільки абсолютно-необхідний уділ часу, рівно стільки, скільки потрібно, щоб можна було працювати далі. Як се осягнути? По — 1) треба за допомогою точних дослідів довідатись, як повинні мінятись рухи робітника по секундах, щоб від сього було найбільше користи. По — 2) треба примусити та привчити робітника працювати якраз так а не инакше.

Тейлор розпочав свої досліді і переводив їх на великих металургічних та машинобудівельних заводах протягом кількох років. Він добирив найкращих робітників і за підвисшену платню загадував їм працювати з усім напруженем, до якого вони лише були здатні. Кождий рух у праці, а також необхідний спин, старанно “хронометрували ся” т. е. вимірювались та занотовувались по точному годинникові. Разом з тим, де тільки можна, робили ся спрощеня, зайві рухи відкидали ся; дбали про те, щоб 2—3 рухи злити в один. Робили ся деякі зміни в самих струментах та в розкладі матеріалів, щоб прискорити працю і т. д. Досягнені наслідки здавали ся вражаючими.

МЕЖИ ЛЮДИНОЮ ТА МАШИНОЮ — 9

Виявило ся, що протягом робочого дня з робітника можна здобути в 3—4 рази більше праці, ніж раніш за звичайних способів роботи. Правда, далеко не всі робітники можуть се витримати. На сталевім заводі Бетлегемської компанії при навантажуваню брусків і перевозі їх тачками Тейлор підняв щоденну вагу на одного робітника з $12\frac{1}{2}$ тон (коло 760 пудів) аж до $47\frac{1}{2}$ тон (2900 пудів); та таке напружене витримали лише 8 робітників із 75. Се звісно ще не велика перешкода: завжди можна знайти досить людського матеріялу, щоб вибрати з поміж нього, найвитреваліиших робітників, скільки потрібно. Та далеко важче приневолити їх день — крізь день робити такі величезні зусилля. Сього Тейлор доходив особливими способами виплати за працю та надзвичайним збільшенем догляду.

Спочатку призначала ся окрема нагорода за скорість праці. Напр., на тім же Бетлегемськім заводі грузчикам, які одержували поденної платні на наші гроші передвійськового часу десь коло 4 гривень 30 шагів, було пропоновано 7 гривень на день, з умовою виповнити заданя на $47\frac{1}{2}$ тон; хто-ж не міг сього зробити, одержував звичайну платню. Хазяї все-ж таки мали величезний пожиток — за працю, май-

же вчетверо більшу, платили тільки на 60% більше, ніж звичайно. На Мідвельському заводі сталевих виробів за одну річ з кованої криці раніше плачено закладно (сдѣльно) по 1 гривні 90 шаг. за штуку; і робітник звичайно виробляв по 4—5 річий на день. За допомогою “хронометрованя” було вияснено, що з найбільшим напруженем можна виробити їх по 10—12 штук за день. Тоді встановлено таку виплату: хто виробляв менше 10 за день, одержував за кожду по 96 шагів; хто-ж по 10 або більше по 1 гривні 34 шага. Виходить, що за 5 шт. робітник одержував 4 гривні 70 шагів, т. є. в двое менше, ніж раніш; за 9 шт. на день 8 гр. 50 шаг, т. є. якраз стільки, як раніш; а за 10 шт. — уже 13 гр. 40 шаг. т. є. в півтора рази більше, ніж поперед. Та власники в усіх випадках мали пожиток: замість 1 гр. 90 шаг. за штуку в крайнім разі платили 1 гр. 34 шага; до того-ж можна було зменшити кількість робітників в 2½ раза.

На великій велосипедній фабриці в Фічбурзі одну майстерню було перетворено на спосіб Тейлора. В сій майстерні 120 робітниць займалося перевіркою та добиранем сталевих кульок, що вживають ся у велосипедних механізмах. Після дослідів з хронометром над руха-

ми кращих робітниць, пощастило так їх вимуштрувати, що 35 з них виконували всю попередню працю, що правда, під доглядом збільшеного числа “хронометрщиків” та других доглядачів. Працю було доведено до такого напруження, що довелось в кінці кожної години обов'язково десятихвилинний відпочинок. Заробіток збільшився майже у двічі — від 24 до 34 гривень тижнево замість попередніх 13—17 гривень; робочий день скоротився з $10\frac{1}{2}$ до $8\frac{1}{2}$ годин; і кількість помилок при перебірці зменшилися на третину. Таким чином, як каже Тейлор, всі виграли і хазяї й робітниця, — як що не лічити “усунення лінивих та малопродукційних робітниць, яких було замінено більш шанобливими дівчатами”.

Один з наслідувачів Тейлора, Джільберс, злеїнив способи кладки цегли в будівельнім ділі. Він “хронометрував” рухи робітників і спостеріг, що коли повільні рухи замінити на швидкі, то можна значно зменшити саму кількість їх. Додавши до сього деякі пристрої, завдяки яким і цегла і цемент завжди були під руками у робітника, він досягнув того, що кожний з них за годину замість 120 цеглин укладав по 350. При цьому кількість рухів потрібних, щоби покласти одну цеглину було змен-

шено з 18 до 5, а в деяких випадках до 2; але робітник повинен був одночасно працювати обома руками там, де раніше він користувався з них по черзі.

Тейлор обстоює “ступневий” і — “обережний” перехід до його системи. Він признавав ся, що йому самому загрозувала иноді небезпека бути побитим, або навіть забитим робітниками. “Зате там — каже він, — де його система засвоювалась, сами робітники починали дуже воліти її, ніж якусь иншу, і усвідомлювались в тім, що мають спільні інтереси з господарями, бо цінили свій підвищений заробіток, їхні союзи відмовлялися від ворожого відношення до капіталістів”.

III. Значіне системи Тейлора.

Тейлорова Система — річ складна: у ній змішались ріжні елементи, добрі й погані, себто користні й шкідливі для розвитку суспільства. Нам треба розрізнити та докладно з'ясувати так одні, як і другі.

По — перше в ній вірна думка, що треба науково т. е. систематично вивчити рухи робітника, щоб знайти найкращий спосіб виконувати ту чи иншу працю, щоб спростити її,

де тільки можна, відкинути зайві рухи, досягти найбільшої відповідності поміж умовами праці.

Тейлор бере за приклад робітника, який лопатою відкидає руду, вугіль і т. п. Коли лопату надмірно навантажити робітник живо стомляється і мусить прибарити працю; коли-ж бере на лопату дуже мало, то не використовує своєї сили, а праця позбавляється жадної жвавості, через малу продуктивність. Потрібно найти найдоцільнішу міру навантаження, коли й продуктивність праці буде найбільша. Треба щоб розміри лопати відповідали навантаженню. Проте-ж в копальнях вживають ся тіж самі лопати для відкинення важких грудок горнотвору як і легкого дрібного вугля. За допомогою пильних дослідів можна підібрати розмір і форму лопати, яка-б найкраще відповідала вазі матеріялу й силі робітника. Тоді без шкоди для робітника і навіть з користю для нього продуктивність його праці збільшується. Так само важно знайти через точні досліді найкращу скорість станка на заводі відповідно силі робітника і т. п. Коли пощастить спростити працю, як напр. в згаданих спробах Джільбреса коло кладки цегли, зменшити кількість потрібних рухів, то знов таки ми маємо

підвисшене продукційности, т. є. успішности праці; а се корисно для розвитку суопільства.

Але в Тейлоровій системі річ іде далеко менше про продукційність праці, ніж про її напруженість (або “інтензивність”). Коли, напр., при кладці цегли й пощастило зменшити кількість рухів з 18 до 5, то, розумієть ся, се ще не значить, щоб праця настільки-ж полекшала: залишають ся саме головні рухи, які вимагають найбільших зусиль, до того-ж вони так змінені, що потребують більшої, як перед тим, затрати енергії, а повільні рухи заступають ся жвавими. Власне полекшене праці, або підвисшене її продукційности, що є теж саме, може тут бути лише на одну десяту, найбільше, — та й то навряд — на одну п'яту. Коли-ж робітники клали за кожду годину втрое більше цегли, то очевидно причиною тут було просто збільшене витрати сили, підвисшена напруженість праці.

Сам Тейлор так і розумів справу. Для своїх спроб він брав не рядових, а найкращих робітників. Він каже, що успіх його системи ґрунтуєть ся “на гігантській різниці поміж тим, що виробляє середний робітник, і тим, що виробляє дуже добрий у сприятливих обставинах”, при чім пояснює, що се — різниця вели-

чини у 2—4 рази. Суть справи полягає в тому, щоб вибрати отсих “дуже добрих” робітників і вимуштрувати їх для гігантської роботи, а решту відкинути. Він гадає, що з сього буде інтерес для всього суспільства. Та легко пересвідчитись, що він тут плутає його з інтересами акційного товариства, в якому сам служить: помилка, яку можна вибачити шановному інженерови.

Інтереси всього суспільства вимагають, щоб його робочу силу було використано як найповнійше й найдоскональнійше, та щоб вона й далі росла, розвивала ся. Чи до сього-ж веде Тейлорова система?

Підвисшене продукційности праці корисне для цілого суспільства, можна сказати, при всяких умовах. Через се робітники не можуть і неповинні змагатись, напр., проти заведеня машин, хоча тимчасово багатьом з них від сього доводить ся бідувати. Але підвисшене напружености праці корисно не при всяких умовах. Суспільство має пожиток коли робітник, затративши стільки-ж праці, як і раніш, виробить вчетверо більше, та йому немає ніякої користи, а навпаки шкода, коли з одного робітника видавить праці вчетверо більше проти звичайного, а троє інших марно пропадуть; коли

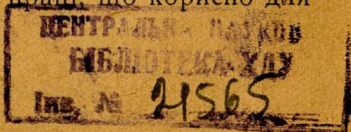
тут і однакова кількість праці, то робоча сила суспільства не зростає, а зменшується.

Коли буває корисне для суспільства підвишене інтензивності праці? В Англії, в Америці інтензивність праці пересічно висша ніж в Росії, в 2—3 рази. Це звісно величезна перевага передових країн. Але таке підвишене вироблялось там цілою низкою поколінь, захоплювало всю робітничу класу і йшло разом з підвищенням заробітної платні, потреб робітника, його культурного рівня. А Тейлорова система зовсім навіть не має на увазі всьої робітничої класи, не цікавиться рядовим робітником. Вона направлена проти нього. Вона прагне зразу, в однім поколінні збільшити до крайности напруженість праці, свідомо нехтуючи рядовим робітником — просто відкидаючи його, посиляючись на “безділе” або “лінощі”.

Признаючи, що серед робітників Бетлегемського заводу лише 8 зі 75 змогли витримати його “систему”, Тейлор поспішає заспокоїти читача тим, що і останні 67 майже всі знайшли собі іншу працю на тім же заводі. Та-ж, коли се й правда, то вони знайшли її лише тому, що в других відділах заводу “система” не була заведена. А з приводу фічбурських велоси-

педних робітниць він вже й не заспокоює — просто заявляє, що з 120 викинуто було 85 “ледачих”, і залишилось 35 “більш шанолюбних”. Рядовий робітник — се “ледачий”, не більше. Ну, а робітники “шанолюбні” — чи хоч вони принаймі багато, серіозно виграли? Працюючи за чотирох вони одержують платню аж на 60% більше попередньої... Так, без сумніву, одержують. Та хіба-ж може людина не отупіти, виконуючи за чотирох день крізь день, рік за роком механічну працю під найпильнішим, безперестанним, можна сказати, каторжним доглядом? Нема чого й казати, що він мусить отупіти, як се було з найбільше спеціалізованими робітниками попередних мануфактур. Як і ті, він перетворюється в дійсну машину. І як що правду каже Тейлор, що де його система прищипалась, то там наставала повна непорушна згода між робітниками та хазяями, повне задоволене робітників своїм положенем, — та хіба се не прямий доказ такого отупіння? Хіба не запоморочена істота той, хто навіть не розуміє ріжниць інтересів?

Та може для суспільства се зомсім не важно, що робітники отупіють? Аби вони працювали за чотирох, — від кожного суспільство одержує вчетверо більше праці, що корисно для

виробництва. По — 1), навіть і се ще не напевно відомо. При напруженості, що отупляє робітника, він мусить передчасно випрацювати ся і значить не встигне дати так багато праці. Для Тейлора з його акційним товариством, се все рівно — росхлябану людську машину викинути і замінити новою. Та для розвитку всього суспільства зовсім не корисно так палити його робочу силу. По — 2), дуже помиляють ся ті, що думають, буцім-то отупіння робітника шкодить лише йому. Воно йде в супереч з потребами виробництва машиною. Машиновому виробництву необхідна інтелігентна робоча сила, робітник тямкий, метикуватий, свідомий; інакше при найменшому неладі станеть ся поруха машин та матеріялу, а то й загибель самих робітників. В Росії заведене машин, особливо в сільськiм господарстві, довго затримувало ся малим розумовим розвитком маси населеня. Бували випадки, що поміщик випише добру й дорогу машину, а через декілька день вона знівечена, наймити покалічені; і починай все спочатку.

До машини треба справжньої людини, а не тейлорівської живої машини. В Німеччині навіть не співчуваючі пролетаріятови економісти визнають, що в світовій конкуренції з другими

країнами Німеччина величезною часткою успіху завдячує інтелігентности своїх робітників, найсвідомійших у світі. Інтелігентність робітника в наші часи — найкоштовніша продукційна сила; зменшувати її — значить приносити велику економічну шкоду країні.

Інша справа полекшування та спрощення в способах праці, себ-то збільшене її продукційности. Та се, як ми бачили в Тейлоровій системі займає другорядне місце. В ній навіть є таке, що означає зменшене продукційности праці. Се те, що “система” потребує дуже великого числа “хронометрщиків” та інших доглядачів. Сам Тейлор визнає, що на металургічних заводах при старих порядках один службовець по догляду припадає на 8—12 робітників, а при його системі — 1 на 3. “Та се, — каже він — добре тим, що подає шанолубним робітникам надію підняти ся на вищий щабель”. Не дивлячись на сю потіху, безперечно, що праця зайвих доглядачів спрадї не продукційна. А до того вона також отупляє і така-ж безглузда, як і праця робітників — машин.

Взагалі, тейлоризм, як він досі прикладав ся до діла, має в собі далеко більше удосконалених способів експльоатації, ніж поліпшених

способів виробництва.

Не дивно, що він поширюєть ся в капіталістичному світі. В Америці ще перед війною років за два, як каже німецька часопись "Сталь та Зелізо" тейлоризм обхопив понад 50 тисяч робітників. Вже тоді він викликав боротьбу проти себе у Франції, в Німеччині; заходив і в Росію (напр. в Петербурзі його почали заводити на фабриці Семьонова, в Одесі — на заводі Белліно-Фендріха і по деяких інших).

Яке-ж загальне значіне має система Тейлора? Як колись мануфактурний поділ праці, вона перетворює робітника на машину, і таким же способом готує дальший перехід до машини, тільки все се в менших розмірах. Та й поширюватись вона може, очевидно, лише в таких галузях виробництва, де ще вживаєть ся дуже багато зосім механічної ручної праці.

Звісно, робітники не можуть ні при яких умовах відмовлятись від тих часткових поліпшень та спрощень в способах праці, яких удаєть ся досягти дослідями над працею після Тейлора. Але щодо питання про напруженість праці, то тут справа складнійша.

У звичайнім ході капіталістичної промисловости, як було перед революцією, ся частина Тейлорової системи на практиці сходила до

хижацького винищення житевої сили робітників та, крім того, сіяла розбрат між ними, виділяючи “шанолюбних” та “енергічних”, — як їх називає Тейлор, — та роблячи з них знаряддя до погіршення умов праці для останніх. Ясно, що робітникам не можна було допускати всього того, і їм доводилось бороти ся проти швидкого зменшення закладної (сдѣльной) платні та проти нагород за скорість праці.

Але тепер питане про тейлоризм встає при нових умовах, за час революції наша промисловість прийшла до великого упадку, а одною з його причин є зменшене напружености праці. Сама революція, з тією величезною ломкою, яку вона внесла в ціле жите Росії, вимагала від робітничої кляси великих зусиль, розуму та волі, великого витрачення духової енергії; серед постійних змін, хвильованя, тривоги, турбот, поважних обмірковань, відповідальних постанов, тяжко було як слід нести звичайну роботу і напруженість її зменшилась. В той же час майже скрізь відбув ся перехід до строкової платні; а вона не спонукає до підвищення енергії праці: все рівно буде однакова платня за однаковий час. Ясної-ж свідомости того, оскільки необхідна інтензивна праця кожного для вратованя Росії та революції се-

ред більшості робітників не було, через культурну відсталість: боротись з нею передовим робітникам було тим тяжше, що в робітничу масу за час війни попало чимало нових елементів, які не пройшли дійсного пролетарського виховання, — елементів селянських та міщанських.

Тепер доводить ся напружно вживати заходів до підвищення енергії, праці, — інакше не можна вийти з того страшно тяжкого становища, в якому опинила ся революційна Росія. Професійні спілки прихилиють ся до думки, що треба відновити закладну (сдѣльную) платню; тай справді се треба зробити; не можна-ж допускати, щоб пролетарі революційної Росії були гіршими робітниками, ніж пролетарі буржуазно-імперіялістичних країн.

Порушуєть ся також питане про вживаня Тейлорової системи — і не лише щодо технічних поліпшень, які вона заводить, що безперечно корисні і потрібні, але й щодо нагород за скорість праці. Можливо, що й се в багатьох випадках доведеть ся прийняти, однак, розумієть ся, тільки як тимчасовий засіб. Потрібно енергічних засобів, щоби ратувати становище, але не треба допускати, щоби вони вкорінілись і переходили в постійний порядок, позаяк

вони не відповідають нормальним умовам життя робітничої кляси. Як тимчасовий засіб, що провадить ся під контролею професійних спілок, і система нагород не наробить шкоди, а допоможе підняти працездатність мас до висшого рівня, який не шкодив би здоровлю робітників та можливости для них розвиватись культурно.

Ні про що в світі не можна сказати: ось се завжди добре, а се завжди зле. Винищене людий та руйноване наслідків праці є, взагалі, найгірше, що тільки можна собі уявити, та й се буває иноді потрібним та корисним у своїх наслідках. Шкідливе в звичайних умовах може бути необхідним серед виняткових обставин і навпаки. Так треба, дивитись і на Тейлорову систему. І треба навчитись у буржуазії усього, що потрібне для досягнення наших цілий, та тільки треба брати все се свідомо, критично розбираючи, що до чого краще прикласти, відкидаючи все негідне, або просто зайве. Тоді ми зможемо підняти ся над буржуазним світом і, кінець кінцем перемогти його так в боротьбі, як і в будівництві.

